

هنر

در ایران پیش از تاریخ

تألیف: غلامرضا برادران حسن‌زاده

کارشناس ارشد تاریخ هنر ایران باستان

انتشارات بهار وخت

سرشناسه	برادران حسن زاده، غلامرضا، ۱۳۵۰ -
عنوان و پدیدآور	هنر در ایران پیش از تاریخ / تألیف غلامرضا برادران حسن زاده.
مشخصات نشر	تهران، بهار دخت، ۱۳۹۲.
مشخصات ظاهری	۲۷۰ ص.؛ مصور.
شابک	۹۷۸-۶۰۰-۹۴۲۰۸-۶-۵ / ۱۴۰۰۰ ریال
وضعیت فهرست‌نویسی	۱. فنیبا
موضوع	هنر - ایران - تاریخ - پیش از تاریخ
موضوع	حفاظی ها (باستان‌شناسی) - ایران
موضوع	ایران - تمدن - پیش از تاریخ
موضوع	ایران - آثار تاریخی - پیش از اسلام
زده بندی کنگره	۹۱۳۹۲-۹۴۲۰۸-۶-۵ / ۱۴۰۰۰
زده بندی دیویی	۷۰۹/۵۵۱
ماه کلاشناسی ملی	۳۳۴۶۸۱۷

انتشارات بهار دخت

هنر در ایران پیش از تاریخ

تألیف غلامرضا برادران حسن زاده

کارشناس هنر ایران باستان

نوبت چاپ: اول ۱۳۹۳ / صفحات: ۲۴۸ / قطع: نفی / شمارگان: ۱۰۰۰ جلد

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۹۴۲۰۸-۶-۵

طرح روی جلد: سیدرحی رختی

صفحه آرایشی: صنم جاجایی

چاپ و صحافی: پرنیان - امین

آدرس: تهران، بهار دخت / انتشارات بهار دخت / همراه: ۱۴۸۰۲۰۴۳۴

قیمت: ۱۴۰۰۰ تومان

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

۱۱	مقدمه
----	-------

فصل اول

اساسی و مناطق پیش از تاریخ و باستانی ایران

۱۶	بررسی جغرافیایی و پیشینه مناطق باستانی ایران
۱۶	فلات ایران
۱۷	ایران از لحاظ جغرافیایی
۲۲	استقرارهای پارینه سنگی در ایران
۳۰	فرهنگ زارزی
۳۳	فرهنگ برادوستی
۳۶	استقرارهای میان سنگی در ایران
۳۹	استقرارهای نوسنگی در ایران
۳۹	مناطق مس-سنگی در ایران
۴۰	مناطق مهم دوران مفرغ در ایران
۴۰	عوامل استقرار و شکل‌گیری مراکز شهری و روستایی
۴۲	پراکندگی روستاهای ایران از لحاظ جغرافیایی
۴۲	جوامع شهری و روستایی ایران پیش از تاریخ

فصل دوم

دوره‌های حیات و هنر ایران قبل از تمدن

- دوره‌های حیات زمین ۵۰
- نبرد ارکلی دوره‌های حیات زمین ۵۱
- تقسیم زمین در دوره‌های حیات جدید ۵۱
- تقسیم زمین در دوره‌های حیات جدید ۵۲
- پیدایش انسان در دوره‌های حیات جدید ۵۳
- نمودار تقسیم بندی بر اساس اقتصاد معیشتی ۵۴
- ایران در دوره جمع آوری غذا ۵۸
- ایران در دوره گردآوری غذا ۶۰
- ایران در دوران تولید غذا و استقرار ۶۱
- مناطق آثار نوسنگی ایران تا آغاز شهرنشینی ۶۳
- منطقه ۱ جنوب غربی ۶۳
- نمودار مناطق آثار نوسنگی ایران تا آغاز شهرنشینی ۶۸
- منطقه ۲ کرمانشاه و غرب ۶۹
- منطقه ۳ آذربایجان و شمال غرب ۷۲
- منطقه ۴ شمال ایران از جنوب شرقی اردبیل تا قسمتهای غربی دشت گرگان ۷۴
- منطقه ۵ جنوب رشته کوه البرز فلات مرکزی ایران ۷۵
- منطقه ۶ نواحی شرق دشت گرگان و قسمتی از خراسان ۷۸
- منطقه ۷ سیستان و بلوچستان و بخشهای جنوبی خراسان ۷۸
- منطقه ۸ بخش وسیعی از کرمان و مکران و بخشهایی از سیستان و بلوچستان ۷۸
- منطقه ۹ جلگه فارس و سواحل شمالی خلیج فارس ۸۰

عصر فلز (دوران مس- سنگی و مفرغ)	۸۳
انواع ابزارهای سنگی	۹۳

فصل سوم

باستان‌شناسی هنر ایران، پیش از تاریخ

ایران در دیدگاه باستان‌شناسی	۹۸
ادوار باستانی و مفرغی ایران	۹۸
تجمع گروه‌های انسانی	۱۰۱
دهکده‌های پیش از تاریخ	۱۰۳
ایران در هزاره‌های ششم تا پنجم ق.م یا عصر فلز	۱۰۳
فرهنگ‌های مهم پیش از تاریخ ایران	۱۰۴
رویدادها در هزاره سوم ق.م	۱۰۵
رویدادها در هزاره دوم ق.م	۱۱۰

فصل چهارم

هنر و تمدن‌های پیش از تاریخ ایران

تمدن‌های فلات ایران	۱۱۷
تمدن جیرفت	۱۱۹
شهر جیرفت و داستان کشف آثار	۱۲۱
آثار هنری جیرفت	۱۲۳
کاوش‌های شهر دقیانوس	۱۳۰

۱۳۱	ویژگیهای معماری حیرفت
۱۳۴	گورها
۱۳۷	سفالهای حیرفت
۱۳۸	شیبای سنگی حیرفت
۱۴۱	پهردخته
۱۴۲	پیرینه کاوشها
۱۴۳	جغرافیا و اقلیم زیست شهر سوخته
۱۴۴	هنر و پیرینه ها
۱۵۰	سازماندهی شهر
۱۵۰	سایر تمدن ها و مناطقی پیش از تاریخ ایران
۱۵۱	تمدن سیلک
۱۶۱	تمدن لرستان
۱۶۲	تمدن چشمه علی
۱۶۵	تپه حاجی فیروز
۱۶۷	تپه گنج دره
۱۷۰	تپه علی کش
۱۸۰	تپه گیان نهاوند
۱۸۲	تپه حصار دامغان
۱۸۲	تپه گوران ایلام
۱۸۲	گیاهان و حیوانات دوران استقرار
۱۸۷	اسامی تپه ها و غارهای پیش از تاریخ ایران

فصل پنجم

هنرهای پیش از تاریخ در ایران

۱۹۲	هنر ایران پیش از تاریخ
۱۹۲	تقسیم بندی هنر ایران
۱۹۳	هنر دوره پارینه سنگی ایران
۱۹۶	نقاشی پیش از تاریخ
۱۹۸	نقاشی بر اشیاء و دیوار گارنشین
۲۰۲	سنگ نگاره‌های پیش از تاریخ
۲۰۳	هنر صخره‌ای
۲۱۳	هنر دوره میان سنگی
۲۱۷	ویژه گیهای هنر دوره میان سنگی
۲۱۹	هنر دوران نوسنگی
۲۲۲	سفال‌های پیش از تاریخ
۲۲۴	پیکره‌های پیش از تاریخ
۲۳۲	کارکردهای آئینی سفالینه‌ها
۲۳۶	معماری پیش از تاریخ
۲۳۷	معماری دوره نوسنگی
۲۴۰	جدول دوره ظهور تمدن‌های بزرگ و پیامبران
۲۴۳	فهرست منابع فارسی
۲۴۵	فهرست منابع خارجی

دوران پیش از تاریخ یا ما قبل تاریخ (Prehistory)، از پیدایش نخستین انسان آغاز شده و به پیدایش خط و نگارش که یکی از بزرگ‌ترین رویدادهای فرهنگی-اجتماعی زندگی آدمی است، منتهی می‌گردد.

هدف از مطالعه و تحقیق در تاریخ هنر عبارت است از شناخت و ارزیابی هنر، از هر زمان و مکانی که آمده باشد. هر اثر هنری رویدادی است پایدار، این اثر متعلق به هر دوره‌ای که باشد، تا مدت‌های مدید پس از روزگار خویش باقی می‌ماند و به حیاتش ادامه می‌دهد. چنانچه هر اثر هنری همزمان می‌تواند یک رویداد تاریخی نیز به شمار آید.

بشر برای آگاهی از ویژگی‌های دوره همواره به نوشته‌ها و آثار به جای مانده از آن عهد رجوع کرده و براساس آن، تاریخ و پیشینه خود را مدون می‌نموده است. در فرآیند تدوین تاریخ هر قدر هم به عقب می‌پردازیم، از حجم منابع مکتوب کاسته می‌شود و سرانجام به ادواری می‌رسیم، که آنها هیچ‌گونه اطلاعات نوشتاری بدست نیامده است.

علم باستان‌شناسی روزنه‌ای است، که انسان توانست از طریق آن نقبی به گذشته خویش بزند و بر آن بخش از تاریخ، که در زیر خروارها خاک و در عمق غارهای تاریک پنهان گشته بود نظر افکند.

آنچه باستان‌شناسان کشف می‌کنند از ابنیه، ابزار، ظروف و دیگر مصنوعات، به حلقه‌های زنجیری می‌ماند، که می‌تواند از یک سو، انسان امروزی را با گذشته دورش مرتبط سازد و از سوی دیگر پرده از وجود ارتباط میان اقوام مختلف بشری در گذشته‌های دور بردارد، اقوامی که ممکن است در طول تاریخ چنان از یکدیگر جدا شده باشند که امروز تصور هر نوع قرابت و انس دیرینه‌ای را در میان خود باور نداشته باشند.

قدمت تمدن و فرهنگ در خطه فلات ایران به چند هزار سال قبل از ورود آریائی‌ها باز می‌گردد. اقوام آریایی، احتمالاً از اوایل هزاره اول ق.م، در فلات ایران ساکن شده و نام خود را بر آن نهادند. واژه ایران مشتق از صورت قدیمی آریانا، یعنی سرزمین آریایی‌هاست. بنابراین تاریخ هنر ایران، آثار متنوعی را از دوران‌های ماقبل تاریخ تا سده‌های اخیر در محدوده این سرزمین وسیع در بر می‌گیرد. هنر ایرانی دارای ویژگی‌های ماندگاری است، که آنرا از سایر هنرهای جهان متمایز و مشخص می‌کند.

در دوران ماقبل تاریخ نیز، هنری ابتدایی و بدوی بود، که توسط انسان‌های غارنشین تولید و به تمدن خلق شده است. این دوران می‌تواند از ده‌ها هزار سال قبل از میلاد مسیح شروع شده و تا دوران ظهور تمدن‌های بین‌النهرین ادامه داشته باشد. معمولاً ۵۰۰۰ سال قبل (هزاره سوم قبل از میلاد) تا پیدایش خط را دوران پیش از تاریخ می‌نامند. هنر در این دوران به دو دسته اصلی تقسیم می‌شود: هنر سفالگری و هنر سنگ. هنر سفالگری را می‌توان در ظروف گلی یافت شده از ایران و سوریه جست که قدمت بسیاری از آنها به هزاره‌ی هشتم پیش از میلاد می‌رسد. این ظروف گلی، با دست ساخته شده‌اند و با گرمای طبیعی آفتاب خشک می‌شدند و هیچ‌کدام دارای لعاب و رنگ نیستند.

بررسی و تشخیص عمیق‌ترین ریشه‌های هنر ایرانی براساس یافته‌های باستان‌شناسان به‌طور کامل امکان‌پذیر نیست.

ساکنین فلات ایران از عصر پالئولیتیک (پارینه‌سنگی) تا عصر نئولیتیک (نوسنگی) در کوهستان‌های محیط بر این فلات زندگی می‌کردند و آثاری از فرهنگ بدوی خود به جا گذاشتند. بعدها که دره‌ها شروع به خشک شدن نمودند، آنها به غارها مهاجرت کردند.

می‌توان گفت که هنر مانند بسیاری از پدیده‌های دیگر دو وجه دارد:

- ۱- هنر کاربردی و عملی، که با زندگی روزمره اقتصادی، معیشتی، اجتماعی و روانی انسان در ارتباط است و نقش تاریخی و تاریخ‌سازی دارد.
- ۲- هنری که جنبه تفنن و تزیین دارد. مثلاً جهت لذت، آرامش و چشم‌نوازی بوجع آمده است.

غلامرضا بولدیان حسن زاده

کارشناس ارشد تاریخ هنر ایران باستان

۱۳۹۲/۸/۳۰